

מה שאינו הולם את המטרה לשמה נוצרו ואינו לכבודה. ייתכן שלא השתלם לבעל המלאכה, בגלל מיעוט המכירה, ליצור תבנית חדשה עבור רכב (דבר שקשה הרבה יותר לעשותו, כיוון שברכב נמצאים החורים לפתיל ולשמון), ולכן החליט להשתמש בתבנית פרימיטיבית יותר, שכבר היתה ברשותו, לעשיית השכב של גר זה.

ה. פויכטונגר

סמלים קדומים ב"צלא" של תאזאנאכת (מארוקו)

בסירי ב"מלאח"¹ שבמארוקו ביקרתי ביום ג' אייר תשט"ו (25 אפריל, 1955) בתאזאנאכת, "קצר"² ברברי קטן השוכן ברמה בין הרי האטלאס לאנטי-אטלאס, 140 ק"מ (בקו האוויר) דרומה-מזרחה למראכש העיר. הקצר נמצא על נתיב המקשר אותו בקו הקצר ביותר עם האוקיאנוס האטלאנטי באמצעות עמק הסוס, ועם הצהרה המארוקאנית-אלג'יראית דרך עמק הדרע ועמק הזיו. נתיב אחר המוליך צפונה-מערבה מחבר את תאזאנאכת דרך ארץ גלאווי פאשא ומעלה התישפה שבאטלאס הגבוה, עם מראכש, בירת הדרום של מארוקו. לפנים היה צומת זה תחנה חשובה בשביל המסחר הבינארצי ואפילו הבינלאומי. כעת ירדה חשיבותו של המקום, בעיקר בגלל השינוי באמצעי התחבורה ומאחר שעדיין לא הותקן כביש המוליך מזרחה.

המלאח מבודד מהקצר וגם מתחנת השלטון המינהלי ונמצא כאילו באמצע בין שתי הנקודות הללו במרחק של מאות מטרים אחדות מהן. בזמן ביקורי ישבו בו 42 משפחות יהודיות, כ-300 נפש. לפי הערכה פנימית מלפני עשר שנים נמצא אז במקום מספר כפול של יהודים. הם מרוחקים מרחק של עשרות ק"מ רבות ממלאח אחרים. מצבם החומרי נראה טוב יותר מאשר במלאח אחרים שבהרים.

ביקרתי ב"צלא"³. הוא נמצא בקומה שנייה של בית-חמר, שאינו שונה מבחוץ משאר הבתים של תאזאנאכת; עולים אליו במדרגות חמר. למעלה בפרוודור נתברר, כי באמת יש כאן שני "צלא". משמאל הכניסה לבית-הכנסת הישן, שנבעו בו סדקים מסוכנים ולכן חדלו להשתמש בו. מצד ימין של הפרוודור הוקם בית-הכנסת החדש. כי כזה מנהג הארץ: לא כדאי לתקן בית-חמר שנתערער וגם אין דואגים לסכנת מפולת עד כדי להשקיע עמל בהריסת בניין; פשוט מניחים לו שיתמוטט מעצמו.

על אף האזהרה החמורה מפני הסכנה נכנסנו לצלא הישן. קשתות על עמודי

1) כן נקרא הרובע היהודי במארוקו: עיין ח. ז. הירשברג, ארץ-ישראל, ספר רביעי,

עמ' 226—230.

2) טירה מוקפת חומה.

3) בית-כנסת בלשונם של יהודי מארוקו; מהמילה הערבית צלי — התפלל, שהיא עצמה

השאלה מארמית-יהודית.

חמר מחלקים אותו לשני חדרים (עיין לוח ז', ציור 1). בחדר הראשון, הקטן והחשוך, מאחר שאין בו חלונות אלא חריצי איורור קטנים מתחת לתקרה בלבד, נמצא ארון הקודש הישן (עיין שם ציור 2), שהוא ריק כעת מספרים. החדר השני גדול יותר, שטחו כ־16 מ"ר בקירוב ובו קרועים גם חלונות. הקירות לא מסויידיים, כנהוג, אבל מתחת לתקרה סובבת רצועה מסויידת ברוחב של 80 ס"מ בקירוב. ברצועה זו מעל לאחד החלונות, ראיתי מצויירים: שופר, לולב⁴, אתרוג⁵, ומגילת ספר, שחלק מהיריעה שלה פרוש⁶. מעל לציור כתוב "ע"ה משה צראף". בהמשך ציורי פרחים המכסים את הרצועה כעין אפריז (עיין שם ציור 3). ברור, שקיים קשר בין הקישוטים ובין הכתובת מעל להם, שבאה להזכיר אדם שמת.

עמדתי משתומם לפני הסמלים הקדומים שלנו, שרגילים אנו לראותם על מטבעות יהודיות, שנטבעו כנראה בימי המרד שלפני חורבן בית שני, בבתי־כנסת בארץ מהתקופה הרומית־ביזאנטית⁸, באולמות הקבורה של בית־שערים⁹, ובבתי־כנסת ובבתי־קברות יהודיים בגולה מאותה תקופה¹⁰. במיוחד יש להצביע על הימצא אותם של סמלים אלה ליד כתובות שבבתי־הקברות של גאמארט (ליד חורבות קרטגיני, בקרבת תוניס העיר)¹¹, ואולי גם בפסיפס של בית־הכנסת בנארז (כיום חמאם ליד גם כן בקרבת תוניס)¹².

גם ארון הקודש הישן עם דלתות העץ המקושטות עורר את תשומת לבי, אולם לא הספקתי לעמוד על פרטיו.

שאלתי את אנשי המקום שליוונו, את המורה־השוחט (הוא כאחת גם הסנדלר הצעיר, ואת השמש הזקן, אולי ידעו להסביר מי צייר את הקישוטים הללו ומתי, וכמה

(4) הלולב עם ענפי ההדס והערבה בסלסילה; והשווה לזה את הלולב שבימין כתובת הקבורה בגאמארט, עיין E. R. Goodenough (להלן גודאנאף), בספרו Jewish Symbols in the Greco-Roman Period, I—IV, ניו־יורק 1953—1951, כרך ג' ציור 871. (עוד עיין להלן הערה 11).

(5) לצורתו של האתרוג הצר באמצע, השווה גודאנאף כנ"ל ציורים 716, 805 ובמיוחד 721.
 (6) תיק מגילה מצוי בקישוטי בית שערים, וכן מגילות ספר; עיין ב. מייזלר, ידיעות ה, תרצ"ו—צ"ח, עמ' 68 ציור 5; וכן הנ"ל, בית־שערים, הציורים בעמ' 75 (עיין גם עמ' 73—74).
 ובסיומו האנגלי Beth She'arim, ירושלים 1950, עמ' 9.

(7) עיין גודאנאף, כרך א' עמ' 276 והציורים ג' 689—691.

(8) עיין גודאנאף א' עמ' 220, 223.

(9) מייזלר, ידיעות (כנ"ל בהערה 6).

(10) החומר העשיר נאסף בשקידה רבה על ידי גודאנאף בספרו הנ"ל, עיין במפתחות

(11) עיין גודאנאף ב' עמ' 64—65; ג' ציורים 871—874.

(12) עיין בלוח הפסיפס, שפירסם ד. קויפמן בצירוף למאמרו ב־REJ י"ג, 1886 (עמ' 61—46), באחת המגורות; וכן גודאנאף ג' ציור 891. (יש לשים לב גם אל שני עצי התמר

ומן עומד בית-כנסת זה. שניהם לא ידעו להשיבני דבר. באולם החדש שממול לא ראיתי קישוט דומה, ובעשרות הצלא שביקרתי בהם בצפון-אפריקה לא מצאתי סמלים אלה.

קשה לקבוע את גילו של הצלא שנעזב. צורות הבניינים ושיטות הבנייה לא נשתנו כאן במשך מאות שנים וכמעט שאין לעמוד על הבדלים בצורה ובחומר בין "קִצְבָה"¹³ קדומה המתמוטטת מרוב זקנה, לבניין חדש, שהוקם זה עתה בשביל פלוגת חיילים צרפתיים או שיכון המושל הצבאי.

אין להניח כי קישוטים אלה צוירו כאן ללא כל קשר למנהג הקדמון — ומאידך איני רואה את הטבעות המקשרות עם העבר הרחוק.

לפנינו הברירה: להניח כי זו מסורת מקומית עתיקה מאוד; או שהרעיון הובא על ידי נוסע שנודמן ממרחק רב.

לעת-עתה אין באפשרותי להציע פתרון לחידת הסמלים.

ח. ז. הירשברג

חפירות-נסיון בכורנוב (ממפסיס) בשנת 1956

מטרת חפירת-הנסיון בכורנוב (Mampsis) לא היתה בראש וראשונה לחשוף את סודות העיר, אלא להניח יסוד ראשון לידיעה על הכרונולוגיה של חרסי הנגב, בייחוד בתקופות ההלניסטית, הרומאית והביזאנטית, כשלב ראשון לפעולות חקירה של החקלאות הקדומה של אותו אזור. יש להדגיש כי הפעולה היתה מצומצמת מאוד, ובווצה בעזרת תקציב מינימאלי; היא נמשכה אחד-עשר ימים בלבד (17—28 במאי) ועבדו בה ארבעה פועלים, בממוצע, ליום*.

כנקודת בור הנסיון נבחר מקום מאחרי חומת העיר המערבית, 3.40 מ' דרומית מנקודת המפגש עם החומה של רחוב המכוון ממזרח למערב¹. בנקודת הבור, שממדיו היו 5×5 מ', נראה הפרש של 2—3 מ' בין מפלס העיר בפנים ובין מפלס השטח מחוץ לחומה, ועובדה זו הבטיחה עומק מסוים של צבירת שכבות ההתיישבות. נתגלו למעשה שש שכבות בין פני הקרקע לסלע הטבעי, המצוי כאן בעומק של 2.80—3.00 מ'. לסלע זה חדרה החפירה, בגלל צמצום הזמן שברשות החופר, רק על שטח צר

(13) בירה של אזור.

* רצוני להביע כאן תודה לאוניברסיטה העברית אשר מימנה את המפעל בכספי "קרן הנשיא" והמחלקה לארכיאולוגיה; למשרד העבודות הציבוריות בבאר-שבע אשר סיפק את ימי העבודה לחפירה, וכן לממונים על מעברת דימונה ולתושביה על עזרתם והארחתם.

(1) המקום כמעט מערבית מהבנין המבוצר B המסומן על מפת C. E. Kirk

PEQ, 1938, עמ' 217, ציור 2.